

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj V.

V Ljubljani 15. aprila 1865.

List 8.

P I R H I.

Tovarš prinesem pirhov torbo,
Da ljubim bravcem jih podam;
Za dobro, prosim, jih vzemite,
Naj lepši so, kar jih imam.

Prijatlom:

Cvetic duhtečih krasni venec:
Ljubezni, hvale zlati cvet,
Ki vije ga pomlad le redka,
In malo ga pozna še svet.

Učiteljem:

V torilu zlatem reč potrebno,
Ki rabite jo vsaki dan:
Mazila tečnega za rane,
Ki vam vzrokuje vaš jih stan.

Nekterim:

Posodo polno belih pirhov,
Samí da jih obročite,
Ker malo kaj vam je po volji,
Kar sámí ne pobarvate.

„Modrega hvala ne napihuje, in graja mu ne podira serca.“

I.

Hvala, čast in sloveče imé, kako zeló ljudi mikate in vabite? ve priljubljene strasti gospodarite po širokem svetu, in ubogi terpin na zemlji se suče in giblje, kakor mu ukazujete. Slava žene pogumnega vojaka v smertno nevarnost; slava navdušuje mladega pesnika, vnema iskrenega govornika, daje v roko pero nepoznanemu pisatelju in vadi roko malarju in podobarju.

Pa naj bi to že bilo, da bi le ubogi človek hvale iskal v rečeh, ktere so hvale vredne; ne bilo bi toliko krivic in zločinstev po svetu.

Kako naj človek isče slave, nam je povedal, pa tudi pokazal s svojim zgledom On, ki je podobo hlapca na se vzel, vsem stregel in na zadnje naj bolj zaničljivo umerl. — Modrijani starega sveta so tudi veliko govorili, da je hvala pred svetom nečimerna in prazna, ter ni vredna, da bi se človek trudil za njo; ali hvalo so zaničevali, slave pa so iskali. Modri Sokrat je to dobro spoznal, ter je svojemu učencu Antisteru rekel: „Glej iz zaplat tvojega razdrapanega plajšca kuka ošabnost in napuh“. Kaj družega je iskal tudi uni čudni modrijan, Diogen, kakor slave? in modri Plato je rekel množici, ki ga je na ledu z bosimi nogami stoječega občudovala prav pametno: „Ako se vam Diogen smili, pojdite proč“. Aleksander Veliki, ktereга je njegov učenik Aristotelj vse preveč vnemal za slavo, ga je pa dobro umél, ko je rekel: „Ako bi ne bil Aleksander, hotel bi biti Diogen“. Slavni Cicero je tudi pisal, da naj se hvala zaničuje; pa zakaj je tako pisal, in kaj si je s tem iskal? Tedaj tudi v tej reči nam je modrijan vseh modrijanov mogel pravo pot pokazati, in njegovi poslanci, spoznovavci in učenci so si iskali slave po potih dotlej neznanih, tako da je slavni apostelj mogel reči: „Oznanujemo vam Kristusa križanega, Judom v pohujšanje, nevernikom pa v zasmehovanje“.

Ali človeško serce je brezno; v vseh rečeh tudi v naj svetejših rado isče samega sebe, samoljublju se čisto nerado odpoveduje, tako da je ravno ta slavni apostelj, ko je bil v Rimu vjet, pisal, da so nekteri začeli ravno v tem času prav goreče oznanovati sv. evangelij. Skušali so se namreč s slav-

nim apostelnom, ter hotli zatamniti njegovo slavo. Nemec ima za to res prav dober pregovor, ki pravi: „Unser Herr Gott baut sich nie einen Tempel, ohne dass der Teufel sich auch ein Kirchlein bauen würde“, ali po slovensko: „Kjer ima Bog en altar, ima škratej dva“.

Čudno je res to; pa resnično je, in izvira iz popačenosti človeškega serca; skorej bi človek rekel, kakor nemški pesnik pravi, da aboten je tisti, kateri veruje pri ljudeh na krepost in čednost, in razloček bi bil le ta, v katerih rečeh da človek išče slave in veljave pred svetom.

„Petica dá imé sloveče, in zlatemu maliku se vse vklanja“, je navadni pregovor in tudi v nekterih rečeh resničen. Tedaj toliko hrepenenje po bogastvu; bogat človek je dosti moder, učen in prebrisan, njegova bode obveljala, sej lahko z denarci v rokah priterduje, da je njegova prava. No, od tega ne bomo dalje govorili, sej vemo, kaj veljá pri modrih ljudeh polna mošnja pa prazna glava; podajmo se raji na svoje polje!

V kersčanski nravi je napuh prvi poglavitni greh. Kal te strupene zeli človek seboj na svet prinese. Ta strupena zel bi se imela pri kersčanski izreji iz serca izruvat, in kolikorkrat se prikaže, bi se morala zopet izpuliti; a tukaj smo zadeli na tisto veliko bolezen, za katero boleha ves človeški rod. Že pesterne skerbé, da ta strupena zel kal požene, učenci ji pridno prilivajo, starši pa jo skerbno varujejo, da dozreva. Kakošno drevo, takošen tudi njegov sad. Vse se gleda na to, kaj ljudje porekó, kako je navada med svetom; veliko manj pa se gleda, kaj Bog poreče, kako bode vest s človekom zadovoljna. Marsikteremu človeku nikdar ne bodeš bolje vstregel, kakor ta čas, kedar ga pohvališ. Hvala, to je prvo navadno plačilo vbogljivosti in pridnosti pri otrocih. Hvali otroka, da mu veselje storiš, da bode spoznal, da je tako ravnati prav in dobro, — povej mu pa tudi, iz kakšnega namena naj dobro stori; povej mu, da naj dobro dela tudi takrat, ako bi ga ljudje zavoljo tega grajali; odtegni mu pa hvalo, kedar preveč hrepení po nji.

Ali takošne načela se ne vjemajo s sodbo tega sveta. Od slave in časti imajo ljudje vsakoršne zapopadke, samo kersčanskih malo. Veliko tukaj svet greší pri izreji moške mladosti, veliko veliko več pa pri izreji ženske mladosti. Kaj je potem čuda, da hočejo ljudje za vsako hvale vredno delo občudovani in hvaljeni biti? Naše družinske razmere so tukaj v marsi-

kterih rečeh gnjile. Reformatorji sveta kričijo: „Dajte nam dobrih mater, svet bo ves drugačen“. Možki se pa ženskam na vso moč prilizujejo, vklanajo, jih hvalijo in slavé. Kaj mislite, da bodo tako razvajene ženske dobre matere? domača hiša, nevbogljivi otroci se jim ne bodo prilizovali, kaj pa potem! — Le psovajte in zaničujte ženski spol; le očitajte mu, da družega ne zna, kakor lepotičiti in lišpati pa denarje zapravljati, kdo pa je tega naj bolj kriv?

Ponižnost je pred svetom nespamet in je ljudem v zaničevanje in zasmeh; ošabnost, prevzetnost in visoki duh je prebrisana glava. Pokorsčina do kersčanske cerkve in njenih naprav je sužnost samega sebe, le bedaki se temu podveržejo. Tedaj tista glasovita izobraženost in omika sedanjega sveta ni družega, kakor napuh; človek naj popolniša, pa tudi naj ubožnejša stvar božja na zemlji, noče spoznati, da brez Boga ni nič, da vse dobro pride od Očeta, da ima od njega vsega se bati, pa tudi vsega pričakovati. Ošabnost in napuh rodi tedaj nejevero, iz ktere izvira toliko zlegov za sedANJI človeški rod; ljudje tega sveta pa iščejo slave, neumerljive (?) slave, in kdor se ne zлага s temi načeli, ni za ta svet. Takošne zglede imamo vsaki dan pred seboj; lansko leto sta bila v Prusiji dva brata plemiča, vojaška častnika, iz službe izpusčena, ker od slave nista tako mislila, kakor drugi ljudje.

Obrazi iz odgojilne povestnice pri paganih.

Konfucij. — Kitajsko.

Od živahnih, veselih Grekov stopimo med ljudstvo, katero samo sebe šteje za edino omikani narod, vse druge pa imenuje barbare — na Kitajsko; pogledjmo ondašnje izreje mladine in slavnega moža, učenika tega ljudstva!

Konfucij je bil rojen za vlado kitajskega cesarja Ling-Wang-a v kraljestvu Lu l. 551 pred Kristusom. Sin visokega deržavnega vradnika je bil zgodaj nenavadno resnoben in ukažljen. V svojem 15. letu se je začel učiti višjih ved, in pozneje se je posebno rad vkvarjal z odgojevanjem mladine. Sam od sebe je rekel, da je v 50. letu razumel večne postave, iz-

virajoče iz nebes in da v 70. letu serce mu ni več nasprotovalo tej postavi. Svoje učence je vverstil v štiri razrede: učenci prvega razreda naj bi premišljevali in skrbeli za čednost; drugi naj bi sodili in vadili se govorništva; tretji naj bi spoznali državno osnovo in vlado; četerti naj bi se nrave teoretično učili in praktično vadili; bil je tedaj ta razred le višja stopnja od prvega razreda. „Moja naj večja zasluga“, rekel je modri, „je ta, da se sam z veseljem prizadevam za modrost in tudi druge nevtrudljivo v nji podučujem“. Z izobraženjem mladine se je posebno zato vkvarjal, ker je videl, da to je pglavitni pripomoček, da se človečanstvo zopet privodi do izvirne nedolžnosti, ktero je iz nebes prejelo, pa zopet zgubilo.

Modri Konfucij je zložil veliko kratkih izrekov, v katerih posebno priporoča zmernost in treznost pri vživanji telesnih dobrot. Družina je podlaga vseh razmer na Kitajskem; odgojevanje se je moglo tudi iz tega izpeljevati, in samo po sebi se razumé, da je Konfucij, kakor vsi modrijani v deželi, gledal posebno na družino. Ljudstvo, vse ljudstvo naj bi bila velika družina, na njenem čelu pa cesar, kakor oče. „Če so zadeve domače hiše dobro vravnane, državne so tudi“, pravi Konfucij, „in kdor starše spoštuje, bo tudi kralja častil; podložne bo pa kralj imel za svoje otroke“.

Pokorsčina, neomejena pokorsčina je bila prva čednost v družini. Vradnik je mogel kaznovati sina, kakor hitro ga je oče zatožil, ne da bi bil dokazov iskal, ker sklepali so, da je vsak sin kazni vreden, s katerim oče ni zadovoljen. Strašna je bila kazen tega, ki je starše umoril. Cesar sam je sodil, vsi vradniki v okraji so bili odstavljani, ker le pod slabo vlado se more zgoditi takošna gnjusoba; krivega pa so na kosce stergali in hišo in vse, kar je imel, pokončali. Če pa oče deteta umori, zavoljo tega ni kaznovan. Ubogi starši svoje otroke v vodo pomečejo ali na cesto devajo. Jezuiti so bôjë v treh letih 9700 takih otrok rešili in kersčansko izrejevali.

Ker je na Kitajskem otročja ljubezen in pokorsčina podlaga vseh čednost pri državljanih, pisali so tam neznano veliko od vzrevanja. Tudi naj imenitnejšemu je otročja pokorsčina v dolžnost, in knez je še le potem popolnoma, ako je v tej reči drugim za zgled. Pregreškov zoper otročjo ljubezen ne izgovarjajo nikakoršne okolisčine. Tseng, učenec Konfucijev,

pravi: „Veselite se, če vas oče in mati ljubijo; če vas pa sovražijo, varujte se, da jih ne bote užalili“. V nekih drugih bukvah se bere: „Sin naj zgodaj vstaja, naj se umije, da umit stopi pred svojega očeta, naj gre pohlevno v njegovo sobo, praša po njegovem zdravju, naj mu podaja vode, ter mu ljubeznivo streže.

Mnogoženstvo je bilo po postavah pripusčeno; družina in njena odgoja je bila zavoljo tega obtežena; ker pa je bila prva žena tudi po časti prva, in so jo vsi otroci za svojo mater imeli in spoštovali, je to odgojevanje nekoliko zljajševalo.

Sploh pa na Kitajskem ženski spol malo čislajo, tedaj tudi malo skerbé za njegovo odgojevanje. Od 10. leta naj bodo dekleta le domá, in naj z doma ne hodijo. Naj se izrejajo, da bodo po vnanje prijetne, prijazne v obnašuji in zgovorne; v 20. letu naj se pa omože. Otroci so Kitajcu velik blagoslov iz nebes. Ako se je dekle rodilo v hiši, obešajo vreteno in prejo na vrata; ako pa je novorojenec deček, kinča lok in pšice hišne podboje.

V bukvah „Šiking“ je nad 300 pesem, ktere so namenjene mladosti, in imajo naj boljšo národno poezijo. Petje in godbo Kitajci zeló čislajo in mladino s tem izobražujejo, dasiravno niso bili v teh rečeh nikdar izverstni.

Zanimiva knjiga v odgojevanji z imenom „domači zaklad“ ima v 100 členih prav obsirni šolski red, iz kterega nekaj posnamemo: Po tem šolskem redu se začne nauk, ko se zdani; od začetka se spominjajo učenci svetega Konfucija in svojega učenika, ter ga spoštljivo pozdravljajo. Učenika zeló spoštujejo; prvi je za starši in za starim očetom. Kitajski pregovor pravi: „Kojega si enkrat spoznal za svojega učenika, tega spoštuj, dokler živiš, kakor svojega očeta! Če je v šoli mnogo otrok, naj se otroci po razredih domu spusčajo, mlajši in oddaljeni naj poprej. Domu prišedši naj pozdravljajo bogove, preddede, starše in rodovino. Ako srečajo tujca, naj se mu spoštljivo priklonijo. V šoli naj vsaki deček spodobno sedi, neg naj ne devlje križem. Po poti naj gre spodobno in mirno. Ako sreča prednika ali starejšega sorodovince, naj glavo priklone, roke križem na persi dene in se globoko pokloni. Ako je vprašan, naj odgovarja pohlevno, in naj gre potem svojo pot. V šoli sedé vsi po starosti, in ako pride v šolo kak ptujec,

naj vstanejo. Svoje bukve naj imajo čedne, in pri branji naj se varujejo raztresenosti in brezmišelnosti.

Lepopisje je pri Kitajcih težka umetnija, ki se tudi visoko čisla; vsaki šolski red ima v tej reči tako obširne vodila, da še niso pozabili svariti umazanih perstov. Le bukve in orodja za podučevanje naj bolj potrebne, so jemali seboj v šolo, nikdar pa družih knjig; vsake bukve le za zabavo namenjene so resnobni učenosti v napotje, in mladost naj se jih ogiba, kakor nepotrebnega denarja in igrač. Kteri se hočejo učiti resne učenosti, naj se nikar ne vkvarjajo s pesništvom, ker iz tega pride, da se učenje zanemarija. Tudi igre za dobiček se ne smejo privoliti mladosti, ker izbujaajo strasti in vzrokujejo marsikaj hudega. Zanikerni učenci naj se priganjajo k pridnosti tudi s kaznijo. Če ne pomaga resno opominovanje, naj klečé naj poprej pred svojo klopjo, potem pred durmi, poslednjič naj se telesno kaznujejo, nikdar pa precej po jedi.

Tudi od učnikov so veliko zahtevali. Ni dosti, da so le modri, temuč morajo zvesti biti svojemu poklicu; naj se pečajo le z rečmi njihovega stanú; nikar pa naj ne delajo opravičnih pisem; naj nikar ne mešetarijo in naj zdravil ne pripravljajo. —

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XIII.

U. V vsem svojem djanji. — Kako se ves sklanja in kako se razloči ves pa cel, od tega sva se že menila (vid. I, 26. II, 9.). — Posebno oblast ima svoj v slovenskem jeziku, da morebiti v nobenem drugem ne tolike. Ali mu je niso slovničarji nekoliko preveč priklonili?

T. Res stara je pravda zastran se in svoj, že iz Maksimove dobe (1512 — 1556); in kakor je nekdaj Maksim o staroslovensčini ruskim kazateljem rekal kazitelji, tako je očital še Metelko o novoslovensčini slovenskim pisateljem: »In mehreren krainischen Büchern stehen bey nahe immer die Possessiva *moj, tvoj, naš, vaš* für *svoj*, weil sich die Uebersetzer allmählich an die Syntax derjenigen Sprachen, aus denen sie übersetzten, gewöhnten. Vater unser bethet man gewöhnlich: kakor tudi mi odpuščamo našim dolžnikom, für *svojem*, wie auch wir vergeben unsern Schuldnern (pag. 227)«.

U. Sedaj pač že sploh molimo: „svojim“, kakor nam kažejo nove knjige slovenske in nas učijo mladi slovini duhovski, svesti si nekdanje napake. — Da se pa v tem drugej ne pregrešim, ktere vodila so mi torej spolnovati?

T. Prav dobro je pojasnil to reč Janežič (§. 379), ki se tako glasi: „Kar veljá o osebno-povračavnem zaimku (§. 375), to veljá tudi o svojivno-povračavnem svoj, svoja, svoje, stoji vselej namesto drugih svojivnih zaimkov: a) kedar se na osebek ravno tistega stavka nanaša, naj-si stoji osebek v imenovavniku ali v kakem drugem sklonu; b) v mnogih prigovorih brez izrečnega osebká, v pomenu lat. *suus*, nemšk. *eigen* n. pr. Svoja glava svoj svet; svoja roka svoj gospod; sin moj um svoj.

Če se pa nemški „sein — ihr“ ne nanaša na osebek tistega stavka, ampak le na kako drugo besedo v tem istem ali drugem stavku, tedaj nam rabijo vselej svojivniki: njegov, njen (nje), njun (nju) ali njihov (njih), kakoršnega spola ali števila je beseda, na katero se ozira“.

U. »Nemški *mein, dein* itd. sloveni se v prvem primeru, piše ondi v opombi, vendar z zaimki: moj, tvoj i. t. d., kedar je govorjenje o kaki splošnji reči, t. j. kedar je osebkov pomen oži, kakor pomen svojivnega zaimka, n. pr. Pojdimo v našo cerkev. — Molimo za našega papeža, — za našega cesarja i. t. d.; v sprotnem govoru pa je vendar spet povračavni svoj na svojem mestu, n. pr. Če nočete v našo cerkev, pa v svojo idite«.

T. »Mina p. je služila pri starših gospé Otokarice, „nahm ihre Kleidung“ — Slov. se reče lahko: svojo ali njeno ali njihovo (njih) obleko, in pobegne“. Kar je v nemškem dvomno, je v slovenskem določno, in reče se svojo, kadar je obleka bila njena t. j. deklina, njeno t. j. gospé Otokarice, njih ali njihovo t. j. staršev.

Teže je pravo zadeti pri glagolih: dovolim, pustim, dam, rečem, zapovém, ukažem i. t. d. z nedoločnikom, kateri vlada svoj sklon s kakim svojivnim zaimkom. Tedaj je treba glagola razstaviti in stavka opisati z da, in koj se pokaže pravi zaimek, p. kdaj mi je reči: dovoli mi razodeti tvoje ali svoje dela, pustite ga iti k vašemu ali svojemu očetu, daj mi doseči plačilo tvojega ali svojega zaslužnja, recite (zapovejte, ukažite) mu spraviti vaše ali svoje blago t. j. recite, dá spravi vaše ali svoje blago i. t. d. (cf. Met. str. 227. §. 17. 18.). — Res je pa vendar, da v celo starih spisih in knjigah slovenskih se ne bere vselej tako, kakor veléva sedaj slovnica.

U. Ker nekdanj niso imeli gotovih pravil, sedaj jih pa imamo, torej se po njih tudi ravnajmo, kadar koli se vjemajo z jezikovo lastjo!

XIV.

U. V vsem svojem djanji in nehanji. Lep se mi zdi ta sklep in prijetno mi doní na uho, kadar ga slišim pri očitnih molitvah: „Tebi bódi vedno priporočeno, o Gospod! vse naše djanje in nehanje, naše delo in opravilo, naše življenje in naša smert“. (Nemec moli: „unser Thun und Lassen, unser Handel und Wandel, unser Leben und Sterben“). Beseda djanje ima pač širok pomen?

T. Beri najpred, kar je pisal o glagolu djati, deti Levstik v Novicah l. 1858.

U. „Djati, deti“. Gorencu je vse djati, bodi si: „ponere“, bodi si „dicere“, in tako tudi pišemo. Dolenec pa dela razloček: „deti, (denem), dèl, devèno (v zloženih glagolih: „deto“) mu je „ponere“, na pr. „nimam kam deti; kam si del? to je bilo sem devèno; odet, razodet sem; on je do dobrega razdet (zu grunde gerichtet); „sin ga je razdel“. Sliši se tudi: „Jeruzalem so razdjali; Jeruzalem je razdjan“, pa le samo v tem stavku; zato se precej pozná, da je prinesen iz cerkve. „(Djati), — djal, — je: „dicere“. Notranjci tudi pregibljejo „deti“, ali v pomenu „dicere“ v zdanjem času takole: „dém, déš, dé, déva, désta, démo, déste, déjo“. Še nekaj ostankov tega zdanjega časa je v pomenu: „thun“, kakor: „to nič ne dé; to mi težko dé; to mi je težko délo“. Govori se pa tudi užé: „to nič ne déne; to mi težko déne; to mi je težko djalo“, ali gotovo je prvo starje in boljé.

T. Beriva zdaj še to, kar je l. 1853 v Nov. sestavil v kej mični in resnični opombi naš Dav. Terstenjak.

U. „Beseda „krita“, stvarstvo, die Schöpfung, ima koreniko v glagolu „kr“ = creo, creare. Zato izraz „Sanskrita *)“, popolna, die vollkommene, perfecta, scilicet lingua. Mi smo na nekem drugem mestu rekli, da krita pomeni tudi jezik, in smo primerili slov. besedo reč, ktera ima dvojni pomen:

*) Škoda, da tedaj še ni bilo onega Δ spisa „zastran samoglasnika r“, ker gotovo bi potem ne bil pisal naš Davorin „sanskrita“ ampak „sanskrt“, kakor je v izvirnem jeziku — razun ako „sanskrt“ ni za njegove usta, kakor Nemci še sedaj pravijo sanskrit, zato ker sanskrt ni za njihova niti usta niti ušesa!

verbum et factum, in smo rekli, da je reč in reka iz edne korenike nastalo. To terdenje ni brez razlogov; to tudi v jezicih drugih najdemo, postavim: for, fari, fatus sum, in facio, facere, factum, — dalje hebrejsko tabar, kar pomeni verbum in factum, staroslovensko vešč = Sache und Rede, nemško: dingen, bedingen = besprechen, in Ding, res, factum; dalje nemško: sagen in Sache, rathen = reden, in das Geräthe, slovensko denem, djati = thun in reden: „Jezus je svojim apostelnom djal“. Tako je tudi verjetno, da Indiancu pomeni „kr, krtas, krta, kertam“ stvorjeno, das Gemachte in pa das Gesprochene. Saj je Bog govoril in bilo je stvarjeno. Po veri Indiancev je stvarjenje emanacia, iztekanje = izrekanje iz ust božjih“. —

T. Iz tega se razvidi, da ima glagol djati — deti prav za prav tri pomene: starosl. 1) déti (deždû, deždeši in déjû, déješi) ponere, 2) dénûti se se ponere (serb. denuti, slov. deniti) in 3) déjati (déjû, deješi) a) agere, déjati se perfici, déjanije, actio, actus (cf. dej age, dejte agite, dej ga dej, ne dej sine, ne dejte sinite), b) dicere (déješi li lat. ain' pro aisne); nsl. déti ponere; po zlu déti pessumdare habd. dêm dico lex. crell. inf. djati; zdélo incantatio: nota sodl (recte fortasse sodêv): glih ali sodl par inpar. meg. croat. diti; dim dico; gr. $\theta\eta$ lat. di: con-dere; — djati ponere, dicere; dejte pokoro trub. djalina: on je na djalini er ist verzaubert hung. (cf. Met. je zdélo prešel es ist ihm verzaubert worden. pag. 271). — Déti v sedanj. dënem (ponam) in dêjem (facio, dico) boh., woraus dêjm. trub. boh. und dêm. krell. nar. 3. 53., déješ, dejš, dêj trub., dêje sir vardeje (vardêti, o-za-dêti), sir. razodej, dêven in razodêt. — nadjati se (sperare) aus nadejati se hat nadjam, doch. nadêje ev. tirn. (vid. Mikl.)

U. Kar sem prej djal, da ima beseda djanje, torej tudi glagol djati ali deti, širok pomen, to se pač očitno kaže v tem, kar si mi doslej povedal. V ravno tistem pomenu se sliši po različnih krajih tudi v različni obliki (cf. verdjati in verdêti, razdjati in razdeti, vdjati in vdeti, prizadjati in prizadeti — prizadjal in prizadel, ob glavo djati, nadjati, nadjam, nadejam in nadejem). Mislim tedaj, da se nam ni treba zdaj poprijemati nekdanje oblike dejati — dejanije namesti sedanje že gotove djati — djanje, in morebiti celo tega razločka ni treba v nsl., ki ga ima Janežič v 1) déti dêm ali

dejem (facere), 2) djati, dém ali denem (ponere), 3) djati, dém (dicere).

T. V novi slovensčini se denem v pomenu „dico“ nikjer, dém skorej nikjer ne govori v sedanjiku; v nedoločniku in iz njega izhajajočih naklonih pa menda povsod. Kakor ste v stsl. zlasti dve obliki v nedoločniku: déti in déjati, tako ste tudi v česk. a) diti sagen (dím, díš, dí, díme, díte, ději in dí: i dí on und er sagte; Vojtěch mi ději ich heisse Adalbert), b) dítí (z dějati — děju, minuli čas: díl, dál et d'ál thun, machen, handeln; děj Akt, Funkzion; dějiny pl. die Geschichte) i. t. d.

XV.

T. Čini se mi — pravi Čeh ili Serb, Slovenec pa: zdi se mi, vidi se mi (videor, scheinen).

U. Kako se ti zdi? kaj deš (wie scheint es dir)? Tako se vjema oboje! Pa tudi činiti Slovenec razumé?

T. Kakor se kaže, še predobro, časi v serbskem, časi v ruskem smislu.

U. Kaj če to reči?

T. V serb. pomeni činiti incantare (čarati), ker čini so res incantatae; v rus. je se činiti Umstände, Complimente machen.

U. Ta ruski glagol nam je Slovencem kot nalasč, ker mnogi, da si niso činovniki, dostikrat vendar le činijo in se činijo, da marsikaj tudi učinijo!

T. Mnogi pa delajo prav in res, svesti si lepega česk. pregovora: čiň dobře a právě, neboj se císaře ani krále (handle redlich und fürchte Niemanden), in činiti jim je skorej to, kar deti — djati (thun, handeln, leisten) in čin je djanje (That, Thatsache, Handlung, Art und Weise); od tod način (modus).

U. Da je čin tudi to, kar vrad, vradni stan, sva neki že govorila; in bližnji sosedje vradnike zovejo činovnike.

T. V stsl. je činiti ordinare, čin' ordo (p. čin litije ordo processiois), in činovnik princeps menda zlasti v cerkvenem razun osebe (cerimoniarius) obziru. Sicer jim je v vhodnji cerkvi činovnik tudi neka obredna knjiga p. činovnik archierejsky pontificale, činy normalia. Kar je trebnik za nižjo, to je činovnik (služebnik) za višjo duhovščino.

U. Da vidi, kar ima činiti pri službi božji; kaže ji torej njeno djanje in nehanje!

Šolsko blagó.

Kako naj se pri otrocih zbuja нравnost.

1. Povest. Nežica je bila ravno šest let stara. Starši jo peljejo v šolo. Nežica je tedaj učenka. Vsaki dan gre v šolo. Le, kedar je kaj bolna, je domá. Čez nekoliko časa zna Nežica razločno govoriti, pisati, brati, številiti in moliti, in postane prav pridna deklica. Nežica je dobra učenka. Dobra učenka gre vsaki dan v šolo. Dobra učenka nikoli brez potrebe ne zamudi šole.

V šolo hoditi
Res je lepó,
Pridnost odgrinja
K sreči stezó.

2. Povest. Nežica gre vsaki dan v šolo. Pridno se usede na svoj kraj, položi tablico na klop in piše na njo, ali bere iz bukvic. Ko pride učenik v šolo, Nežica spodobno vstane in ga pozdravi. Pri nauku sedi Nežica ravno in tiho; ima roke pred sabo, gleda učeniku v oči, in posluša vse, kar učenik govori. Kedar je prašana, vstane in glasno in razločno govori. Nežica je pazljiva. Nežica je dobra učenka. Dobra učenka je pazljiva.

Pazljiv moraš biti,
Če hočeš se učiti.

3. Povest. Mala Nežica dela učeniku veliko veselja. Učenik jo ima zato prav rad. Domá Nežica bere iz bukvic, in spisuje naloge tako lepo, kolikor le more. Nikoli ne pride v šolo, da bi ne znala in ne imela spisanih šolskih reči. Ona je pridna. Nežica je dobra učenka. Dobra učenka je pridna.

Pridnost ima zlato dno,
Vsaka stvar se vjema ž njo.

4. Povest. Nežica pride vselej o pravem času v šolo. Nikoli ne pride prepozno. Njena tablica, pisna in berilna knjižica je čista in čedna. Nežica je redna. Nežica je dobra učenka. Dobra učenka je redna.

Red je duša vseh reči,
Slabo vse je, kjer ga ni.

5. Povest. Nežica ima obraz in roke vselej lepo umite, lase lepo poravnane in počesane. Vsa njena obleka je čedna. Ona je čedna deklica. Nežica je dobra učenka. Dobra učenka je čedna.

Pridni, čedni vseh strani
Dobri so otroci vsi.

6. Povest. Nežica hodi mirno in tiho v šolo in iz šole domu. Nikoli se ne prepira in ne terga z drugimi učenkami. Z vsakim otrokom je ljubezni polna ali ljubeznjiva. Nežica je dobra učenka. Dobra učenka je ljubeznjiva do svojih součenk.

Cvetice vsaki dan nové
Ljubezni polno je srcé.

7. Povest. Zraven Nežice je sedela v šoli uboga deklica, ki ji je bilo ime Marica. Nežica je imela dve čertalici; uboga Marica pa ni imela nobene, ter reče Nežici: „Ljuba moja Nežica, prosim te, posodi mi eno čertalico!“ Nežica ji precej dá naj boljšo čertalico. Nežica je postrežljiva. Ona je dobra učenka. Dobra učenka je postrežljiva.

Ušéčne so vsem
Postrežne roké,
Utrinja se v njih
Pošteno srcé.

8. Povest. Preden gre Nežica zvečer spat, poklekne in lepo moli. Zahvaljuje Boga za vse, kar je po dnevu vživala. Prosi ga, da bi ji poslal angela varha, ki bi jo varoval tudi po noči. Kakor hitro pa se zjutraj zbudi, naj pred misli na Boga. Ga zahvaljuje, da jo je tako milostljivo ohranil in ji zopet dal ljubo zdravje in novo veselje. Obljubljuje mu, da bode ves dan prav pridna in dobra, — in tudi potem misli večkrat na Boga, in se mu priporočuje. Nežica rada moli. Ona je dobra učenka. Dobra učenka rada moli in misli na Boga.

Radi moramo moliti --
Ako srečni hočmo biti.

Iz dnevnika nekega starega učitelja.

27. febr. Danes sem učencem zapisal na tablo za vajo v pisanji to le iz Vodnikovih pesmic:

Jablane, hruške
In druge cepé
Cepi v mladosti
Za stare zobé!

Natvora jesení
Pretrudna zaspí,
Zato se pomladi
Vesela zbudi.

Vsake verstice, ki jih zapišem učencem za vajo, jim jih popred na tanko razložim. Učenci ne smejo nikoli ne brati, ne pisati, česar dobro ne razumejo.

28. febr. Danes je bil zadnji dan mesca. Ta dan imam vselej dve opravili. Pervič se v šoli s učenci pogovorim, kako in kaj sem bil ž njimi v pretečenem mescu zadovoljen. Naj pridnejše pohvalim, in jim tudi dam kako podobico ali kak drug spominek v znamenje, da sem bil ž njimi posebno zadovoljen. Posebno hvalim tiste, ki se niso nikoli kaj med sabo razperli in so se radi imeli, zakaj ljubezen do bližnjega mora biti prva moč, ki naj globoko sega v odgojevanje. — Drugo moje opravilo je, da vsaki zadnji dan v mescu pregledam svoje denarne zadeve, to je, koliko sem temu pa unemu dolžan, in koliko si bom mogel na mesec še pritergati; da bodem dolgé plačal. Žalostno je to števljenje! Človek se trudi dan na dan, in na zadnje mu vendar še manjka naj bolj potrebnih reči za življenje, potem pa še sto drugih dosti potrebnih reči. Ta mesec sem si prihranil poldrugi goldinar, zato, ker sem nekaj več dobil plačila za duhovske opravila pri porokah, in ker sem si v postu tobak odrekel. — Jaz ne upam, da bi učitelji kterikrat dospeli do kaj prida boljše plače, zato se še nikdar nisem zanašal na prihodnje boljše čase, temuč le skerbim v sedanjem času za prihodnjega. Mislim si: „Bolje je hranjeno jajce, ko sneden vol“.

Podučno berilo za mladost.

XIV.

Naravoslovje.

3. Glas.

Vse, kar sliši uho, se imenuje glas. Slišimo, kedar šumljá, tuli ali žvižga veter in kedar germí; pa tudi slišimo potoček šumljati in reko šumeti, slišimo ljudi govoriti in peti, slišimo mnoge živalske glase i. t. d. Glas se naredí, če se kosčiki ali deli kake reči gosto tresejo. To sverčanje ali tresenje se pri nekterih rečeh celó vidi in čuti, p. pri struni, ako na njo brenkneš, in pri zvonu, ako nanj udariš in ga potem lahko potipaš, tudi čutiš, kako se trese. — Glas se na vse strani razširja, in sicer tako, da en sverčeči kosček zbuja drugega, ki gredo tudi v zrak, po katerih pride glas do naših ušes. Da se glas širi, je treba zraka; pa tudi po mokrih ali tekočih rečeh se glas širi. Znano je, da se topov strel hitreje in bolje sliši, če se uho na tla pritisne; tedaj gre glas tudi po zemlji in sicer še hitreje, kakor po zraku. Tudi voda razširja glas. Ribe pod vodo dobro slišijo, če kaj zaropočes ali udariš i. t. d. Glas pa potrebuje časa, da se širi od enega kraja do drugega. Pri strelu se vidi naj prej ogenj, in potem se še le sliši pok. Tako je tudi pri blisku in gromu. Učeni so skusili, in zvedili, da glas preide po zraku eno sekundo 1050' daleč, in po tem se lahko marsikaj izštevili. Ako od bliska do groma preteče 5 sekund, je blisk še kakih 5200 čevljev ali pol ure daleč od nas; ako pa sta blisk in grom ob enem, imamo nevarnost prav blizo. Glas pa ni zmiraj enak, temuč oslabuje in sicer po štirjaški meri, p. 4' daleč je 16krat slabejši, kakor en čevlj daleč. Večkrat se prigodi, da se glas ne more naravnost razširjati, ker ga ustavljajo druge goste reči, p. zidovje, skale, gojzdi, oblaki i. t. d. Kedar kaka taka reč nekoliko glasu ustavi, se ga mora nekaj verniti, in tak odvernjeni glas imenujemo oglas, razleg, jek ali odmev, ker nazaj k nam odmeva. Glas nam je zeló potreben in koristen. Brez glasú bi ne mogli eden drugega ne slišati, in ne eden drugemu povedati, kar čutimo in mislimo. Kakor je glas velika dobrota, pa tudi ušesom škoduje, če je premočen in prenagel. Zatorej ni prav, če se posebno majhnim otrokom in bolnikom preglasno govori na ušesa, ktere so še zeló občutljive.

Sveta maša.

Dr. G. Ipavec.

Pred Bo-gom po-klek - ni - mo, Pov-zdig-ni-mo ser - cé; Vne-

be - sa zdaj po - šlji-mo Vse mi - sli in že - ljé! Ta

dar pre-sve-te ma - še Sprej - mi od nas, o Bog! Naj

zbrí - še gre - he na - še, Naj var - je nas na - dlog! Naj

zbrí - še gre - he na - še, Naj var - je nas na - dlog!

Novice.

Iz Celja. Tukajšnja mestna gosposka je dopisala ravnateljstvu glavne šole v Celji, da iz razsodbe slavnega ministerstva more posneti, da nemški učenci niso dolžni učiti se slovenskega jezika. Na to je ravnateljstvo odpisalo, da je pripravljeno vpeljati v šole nemško slovnico ali po Spitzer-ju ali Freydel-nu; dalje, da je c. k. šolski svetovavec gospod dr. Močnik pri zboru 4. nov. preteč l. ukazal, da naj nemški otroci berilne vaje obeh beril, tedaj tudi slovenskega razumejo, kolikor je mogoče; nemški otroci so oprosteni slovenskih nalog za dom, in slab red v slovensčini ne bo zaderževal prestopa v višji razred. — Nam se pa zdi, da v vsem tem hrpu tiči kolikor toliko kaka osebnost, in da je glasovito pričkanje zavoljo jezika le pretveza, za katero se skriva nekakošno samoljubje. Šolski red, po katerem se podučuje v naših slovensko-nemških glavnih šolah je res tako osnovan, da se Nemcem nikakor ni treba bati, da bi se slovensčine kaj preveč naučili; ako pa se nemški otroci nauče nekoliko slovensčine, jim gotovo ne bode škodovalo v mnogojezični Avstriji. Čemu tedaj prepri!

Neceljan.

Iz Ljubljane. Razpis tukajšnjega preč. knezoškofijstva dne 24. marca t. l. pod št. 374/50 razpisuje zopet za letošnje leto šest Metelkotovih daril za učitelje na deželi po 50 gold.; okrajne šolske ogledništva naj bi tedaj do konec t. m. nasvetovale učitelje, ki se po volji blagega zavodnika lepo obnašajo, so marljivi v poklicu in ki skerbno obdelujejo slovensčino in sadjorejo.

— Gosp. L. Germovnik je v nemško prestavil Prešernovo „Ro-zamundo“, ki smo jo brali v „Triglavu“ in tudi na posebnih iztisih. Prestava je dobro posneta in gladko teče.

— V sredo 12. t. m. po dovršenih duhovnih vajah se vozi petero tukajšnjih učencev — vsi veseli ravno kar začetih šolskih praznikov — po Ljubljani, kar jih voda zanese v cesarski graben; ob mostu pri Božjem grobu se čoln razžene, in — dva se otmeta, trije pa (dva iz VI. gimn. razr., eden iz II. realk.) utonejo. Bog daj, da bi bili duhovne vaje dobro opravili! R. I. P.

Premembe v učiteljskem stanu.

V lavantinski škofiji. Postavljeni so g. g.: Janez Hrepevnik za 2. poduč. k Križu pri Slatini, — Anton Eberl za učitelja k sv. Miklavžu na Polji, — Janez Kristl za 2. poduč. v Srediscu, — Pater Gerosus Maršal za učitelja I. razreda v Brežcah, — Julij Škoflek za učitelja v Preborje, — Jože Ferk za učitelja pri sv. Benediktu na Goričkem, — Franc Vučnik za učitelja v Vojnik, — Valentin Lukman za poduč. 2. razred v Lotmerk, — Vilhelm Mussi za začasn. učitelja v Vuzenice, — Melhior Pugel za začasn. učitelja v Laško (Tüffer), — Filip Koderman za učitelja v Frankovlje, — Dragotin Zorko za poduč. v Svičine, — Bogoljub Stopar za gram. uč. v spodnjo realko v Maribor. — Janez Čeč, učitelj v glavni šoli v Celji, je šel v pokoj. — Anton Plohl, učitelj pri sv. Andrašu na Goričkem, je umerl. R. I. P.!

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.